

Voiko filosofia olla tieteellistä (2007)

Keskustelijat

Jarmo Kanerva
Ari Lehto
Heikki Mäntylä
Veikko Salovaara
Jyrki Tyrkkö

27.3.2007 Heikki Mäntylä

Hyvä luonnonfilosofit,
Yliopiston rehtori, filosofi, prof. Ilkka Niiniluoto piti seurassamme 20.3.07 selkeän luennon aiheesta "Voiko filosofia olla tieteellistä." Maallikko oppi siitä paljon, ja varmaan asiaan paremmin perehtyneillekin se oli oiva kertauskurssi siitä miten filosofian asema on vaihdellut historian saatossa ja miten eri filosofit ja tiedemiehet ovat filosofian tieteellisyyteen suhtautuneet.

Tieto ja totuus ovat tietysti avainasemassa sekä filosofiassa että tieteessä. Valitettavasti näyttää olevan edelleen jossain määrin epäselvää mitä niillä tarkoitetaan tai miten ne määritellään. Milloin uskomus muuttuu tiedoksi ja miten määritetään tiedon totuusarvo? Monet muistanevat miten tästä aiheesta kirjoiteltiin melko laajasti LFS:n s-postissa vuosia sitten. Silloinkaan ei taidettu päästä ihan lopulliseen tulokseen. Tieteellistä tietoa pidetään yleisesti totuuksien aateliin kuuluvana. Tällöin tuntuisi luontevalta, ja nimenomaan tieteen olemukseen kuuluvalla, että tiedon määritelmästä oltaisiin yksimielisiä. Näin ei kuitenkaan näytä olevan. Edes Platonin tiliin laitetusta määritelmästä ei tunnu vallitsevan selvää yhteistä näkemystä. Mikäli yhtään osasin tulkita esitelmöitsijän näkemystä (joka tosin jäi hiukan epäroivien vastausten hämärään), hän tulkitsi Platonin määritelmän siten, että siinä on tiedolle asetettu kaksi edellytystä: 1. "hyvin perusteltu" ja 2. "tosi" uskomus. LFS:n kirjeenvaihdossa taidettiin viimeksi päästä jonkinlaiseen konsensukseen siitä, että hyvät perustelut tekevät uskemuksesta tietoa. Määritelmässä ei siis ole vaatimusta siitä, että uskomuksen pitäisi olla lähtökohtaisesti "totta", vaan kyse on "tosiuskemuksesta", tai niin kuin Kullervo Rainio täsmensi: "Todeksi uskemuksesta". Lähtökohtana on siis uskomus, jonka totuudellisuutta lisätään hyvillä perusteluilla ja joka voi näin lopulta saada tiedon statuksen.

Paul Talvio muistutti, että pohjimmiltaan "tieto on tietämisen kokemus". Se vahvistuu tietysti hyvillä perusteluilla. Oleellista tässä on huomata, että kokemuksesta ei voi olla ilman kokijaa. Siis tieto vaatii subjektin. Niiniluoto ei ymmärtääkseni ollut ihan samaa mieltä, vaan totesi, että $2+2=4$ on totta ilman tietäjää. (?) Hän myös viittasi muistaakseni Popperiin: "Tieto ilman epistemologista subjektia voi olla olemassa." (?) Näissä näkemyseroissa on mielestäni kyse aika isoista filosofisista eroista tiedon olemuksesta - mikäli en taas ymmärtänyt ihan väärin.

Tiedon totuudellisuudesta ei paljon ehditty keskustella, ja esitelmöitsijä viittasi varsin neutraalisti eri totuusteorioihin. Tuntuu kuitenkin, että siinäkin olisi vielä paljon töitä filosofeille. Mitkä olisivat ne kriteerit, joiden pohjalta jonkin tiedon totuusarvo voitaisiin

määritellä mahdollisimman objektiivisesti, tai ei tietenkään objektiivisesti vaan mahdollisimman intersubjektiivisesti.

Tästä aiheesta Niiniluoto totesi, että väitteen esittäjällä on todistustaakka väitteensä totuudesta, ei vastaväittäjällä, joka väittää sitä epätodeksi. Esimerkiksi hän otti väitteen Jumalan olemassa olosta. Joka väittää Jumalaa olemassa olevaksi, sen tulee esittää siitä todisteet. Millaisia todisteiden tulisi olla, sitä hän ei tarkemmin kuvaillut. Esitin kysymyksen kosmologian alueelta, joka väittää, että universumissa on (on olemassa) yli 90 % kokonaisuudesta ns. pimeää energiaa. Riittääkö todisteeksi vallitseva teoria, joka tarvitsee pimeää energiaa (siitähän ei ole mitään havaintoa), jotta kosmoksen havaittu kiihtyvä laajeneminen olisi sopusoinnussa teorian kanssa? Niiniluoto katsoi sen riittävän, nimenomaan siksi, että teoria on monin tavoin osoittautunut varsin päteväksi ja käyttökelpoiseksi. Esimerkkinä teorian pohjalta johdetun väitteen toteutumisesta hän otti kaukaisten tähtien ympäri kiertävien eksoplaneettojen löytymisen. Ensin havaitaan tähden huojuminen, siitä päätellään planeetan olemassaolo, ja muutamissa tapauksissa tämä on myöhemmin verifioitu suoralla havainnolla. Esimerkki on hyvä, muttei mielestäni sovellu pimeän energian ”löytymiseen”. Eksoplaneettojen löytämisen tapauksessa ei teorian tueksi tarvitse keksiä mitään uusia, aiemmasta tiedosta ominaisuuksiltaan poikkeavia voimia ja elementtejä. Johtopäätökset tehdään tunnettujen voimien pohjalta. Pimeä energia havaitun ilmiön selittäjänä muistuttaa Ptolemaioksen ajan keski-Jupiteria episykliin selittäjänä. Olen myös vaistoavinani ”Big Bang”-ssa on tiettyä sukulaisuussuhdetta ”Tulkoon valkeus” metaforaan vaikkei sen katsotakaan kelpaavan todisteeksi ”Korkeamman voiman” olemassaolosta.

Kevätterveisin
Heikki Mäntylä

27.3.2007 Jyrki Tyrkkö

Hyvät Luonnonfilosofit,
Heikki Mäntylä ehti jo kertomaan rehtori Ilkka Niiniluodon esitelmän (” Voiko filosofia olla tieteellistä ”, LFS:ssa 20.3.07) hänessä herättämistä ajatuksista. Tapansa mukaan Heikki esitti kiperän kysymyksen, joka tällä kertaa käsitteli ns. pimeän energian olemassaoloa, energiaa, jota nimitetään energiaksi vain tiettyihin epäsuoriin havaintoihin ja teoreettisiin kaavailuihin perustuen - voimatta alistaa pimeää energiaa minkäänlaisen kokeellisen tutkimuksen kohteeksi. Niiniluodon mukaan pimeän energian olettaminen olemassa olevaksi on perusteltavissa sen sopivuudella antamaan teoreettinen peruste universumin väitetyille kiihtyvällä laajenemiselle. Niiniluodon vastaus voi ehkä olla perusteltavissa sillä, että filosofi puhuu. Jos perustelut riittävät filosofille, niin hyvä on.

Ehkä kaikki kuulijat eivät tulleet täysin vakuuttuneeksi siitä, missä määrin – ja millainen filosofia – on tieteellistä. Korviini ei tullut, että esitelmäitsijä olisi antanut tieteellisyydelle mitään filosofiasta riippumatonta määrittelyä. Käsittääkseni tieteenfilosofia, jonka asiantuntija Niiniluoto epäilemättä on, on osa filosofiaa, eikä näin ollen voi määritellä filosofian tieteellisyyttä määrittelemättä itseään. Koko ajatus tuntuukin hiukan omituiselta; alistaa nyt filosofia tieteellisyyden kriteereille, kun asia on toki päinvastoin: filosofia eli

yhteinen mutta korkeanasteinen ajattelu nimittää jotakin tieteelliseksi, joillakin ehdoilla, jos niin tahdotaan. Muuten voidaan vaipua toteamaan tylsästi: tiedettä on se, mitä tieteenharjoittaja tekee – ja kuka sitten onkaan tieteenharjoittaja...?

Asiaan liittyy toinenkin näkökohta: kysymys eksistenssistä. Niiniluoto peräsi perusteluja Jumalan olemassa oloa koskeville väitteille. Tietääkö filosofi näin sanoessaan, miten asia voitaisiin hänelle ymmärrettävästi perustella? Selvästikään siihen ei riitä uskovien yhteisöjen piiristä tukevat vakuuttelut. Entäpä, jos joku keksisi väittää, että Jumalan olemus on pimeää energiaa, joka vaikuttaa kaikkialla? Voisiko tällaista väitettä pitää filosofisena tai peräti tieteellisenä? Filosofin sitoutuminen pimeään energiaan (tai sattumaan tai materiaan) ei ehkä tulevien sukupolvien mielestä paljon poikkea uskonnolliseen uskomiseen.

Arvelee
Jyrki Tyrkkö

28.3.2007 Jarmo Kanerva

Hyvät luonnonfilosofit!
Taksiyrittäjä ja etenkin K.V.Laurikaisen "opetuslapsi" saanee antaa myös pienen kommentin.

Ilkka Niiniluodon sanomaksi on laitettu:

"2+2=4 on totta ilman tietäjää"

Luulisin, että K.V.Laurikaisen mielestä tuossa väitteessä ei ole mitään perää. "Vasta havaitsija "romahduttaa" aaltofunktion", on Laurikaisen filosofiaa. Tässä toistuu sama asia, vieläpä yksinkertaisemmassa muodossa. Eli $2+2=4$ on inhimillistä tietoa. Ja tiedoksi ja todeksi se muuttuu vasta ihmisen "tietoiseksi tulemisen" kautta.

Jarmo Kanerva

30.3.2007 Heikki Mäntylä

Hyvät luonnonfilosofit,
TOTUUKSIEN ONGELMA

Miksi Suntolan DU-mallia (Zero-energy-model) on tiedemaailman niin vaikea hyväksyä?

Jyrki Tyrkkö toi mielenkiintoisen näkökulman tieteen ja filosofian keskinäisestä suhteesta, joka liittyi prof. Niiniluodon esitelmään. Tyrkkö kirjoitti: *"Korviini ei tullut, että esitelmäitsijä olisi antanut tieteellisyydelle mitään filosofiasta riippumatonta määrittelyä. Käsittäakseni tieteenfilosofia, jonka asiantuntija Niiniluoto epäilemättä on, on osa filosofiaa, eikä näin ollen voi määritellä filosofian tieteellisyyttä määrittelemättä itseään. Koko ajatus tuntuukin hiukan omituiselta; **alistaa nyt filosofia tieteellisyyden kriteereille, kun asia on toki päinvastoin:***

filosofia eli yhteinen mutta korkeanasteinen ajattelu nimittää jotakin tieteelliseksi, joillakin ehdoilla, jos niin tahdotaan. Muuten voidaan vaipua toteamaan tylsästi: tiedettä on se, mitä tieteenharjoittaja tekee – ja kuka sitten onkaan tieteenharjoittaja...?” (vahvennus omani)

Lähtökohtaisesti ihmisen on vaikea luopua oppimistaan 'totuuksista'. Ihmisen mieleen on ilmeisesti evoluution saatossa, kamppailussa olemassaolosta, rakennettu vaistomainen pelko uutta ja outoa kohtaan. Tämä pätee jokapäiväiseen elämään (ennakkoluulot), uskontoihin (vääräoppisuus) ja tieteeseen (huu-haa-teoriat). Yksinkertaisen evoluutioteorian perusteella on siis oikeastaan helppo ymmärtää vieraiden tapojen, outojen uskomusten sekä uusien ajatusten ja mallien hyväksymisen vaikeus. Parasta olla epäluuloinen ja varovainen.

Tiede pyrkii nousemaan tämän 'primitiivisen' inhimillisen ominaisuuden yläpuolelle ja pyrkii aidon ontologisen totuuden löytämiseen – siis kuvaamaan asiat ja ilmiöt sellaisina kuin ne 'oikeasti' ovat, mutta toivottaa samalla, ainakin muodollisesti, tervetulleeksi kaikki relevantit uudet ideat ja ratkaisumallit ympäröivän maailman ilmiöiden ymmärtämiseksi. Tähän sisältyy paradoksi. Kuka haluaisi luopua sisäistämästään 'oikeasta' totuudesta.

Tieteen metodit ovat tuottaneet loistavia tuloksia. Mitä paremmin vallitseva teoria vastaa odotuksia ja ennustaa ilmiöitä, sitä houkuttelevampaa on antaa aksioomille fundamentaalisen totuuden status. Se johtaa, ja on aina johtanut uskomaan, että viimeisimmät teoriat ja mallit kuvaavat todellisuutta oikein. Niitä ei siis voi eikä saa epäillä koska monien mielestä malli todistaa toimivuudellaan luomansa todellisuuskuvan totuudellisuuden. (kuten Niiniluotokin totesi)

Mielestäni selitys piilee virheellisessä päämäärän asettelussa. Palaan Tyrkön yllä olevaan huomautukseen. *Filosofiaa ei voi alistaa tieteellisyyden kriteereille, päinvastoin.* Tieteen päämäärille on siis luotava filosofisesti kestävä pohja.

Rohkenen ehdottaa, että tieteellisen ajattelun ja tutkimustavoitteiden tulisi luopua ontologisen 'totuuden' etsimisestä siinä mielessä kuin se nyt käsitetään aidoksi tavoitteeksi. En tietenkään tarjoa valhetta tai vilppiä totuuden etsinnän tilalle enkä edes relativismia. Ontologisen totuuden tavoittelu tulisi kuitenkin ymmärtää rajoitetuille kyvyillemme mahdottomaksi tehtäväksi. Tieteessä ei tulisi asettaa filosofisesti arveluttavaa kysymystä: millainen todellisuus 'oikeasti' on? Tulisi oivaltaa, että kaikki teoriat ja mallit ovat ihmismielen luomuksia, subjektiivisia kuvauksia ympäröivästä todellisuudesta, erilaisin aistihavainnoin, kokein ja mittauksin verifioituja. Tieteen päämääränä ei näin voi olla ontologiseen totuuteen pyrkiminen. Teoriat ja mallit ilmiöiden kuvaajina muuttuvat jatkuvasti tekniikan kehittyessä ja havaintojen tarkentuessa. Tieteelliset totuudet ovat muuttuvia vaikka mallien kuvaama todellisuus ei muutu.

Jos tällainen näkökulma ymmärrettäisiin ja hyväksyttäisiin, ei tarvitsisi tuskailla omantuntonsa kanssa totuudesta luopumisesta tai siitä kiinni pitämisestä. Tieteelliset 'totuudet' vaihtuvat, niin kuin ne ovat aina tehneet. Tämä perusasia, tulisi takoa jokaisen tutkijanalan pään jo alakoulussa. Tieteen vahvuus on sen etiikassa ja metodeissa, ei ontologisessa totuudessa.

Tri Tuomo Suntolan DU-malli on erinomainen esimerkki uudesta mallista, joka taistelee paikasta entistä johdonmukaisemman ja paremman fysiikan ja kosmologian kuvauksen edustajana. Mallissa on äärimmäisen yksinkertaiset lähtökohdat, jotka poikkeavat

suhteellisuusteorian peruspostulaateista, mutta se tuottaa parempia vastauksia (ilman korjauskertoimia) kuin nykyinen standardimalli. Miltään osin se ei ole ristiriidassa havaintojen ja tutkimustulosten kanssa. Kuitenkaan se ei näytä pääsevän edes ns. asiantuntijoiden kritiikin kohteeksi koska siihen ei haluta perehtyä. Syy lienee yksinkertainen: Se edellyttäisi yli vuosisata sitten kiinni lyödyistä tosiksi kanonisoiduista aksioomista luopumista. Miksi luopua jo löydetyistä 'totuudesta' !! Se on pidettävä pystyssä vaikka riittävän monin poikkeuksin ja korjauskertoimin.

Heikki Mäntylä

2.4.2007 Ari Lehto

Hei!

Kiitos hienoista analyysiesistäsi! Niitä on aina kiva lukea. Se, että vakiintuneen tieteellisen opin kannattajat eivät jaksa syventyä uusiin vaihtoehtoihin ajatuksiin ja niiden pohjalta syntyneisiin malleihin, ei ole establishmentin ainoa synty. Kotimainen establishment ei myöskään halua tutustua sellaisiin ajatuksiin, jotka voisivat ensimmäisen kerran antaa valaistusta johonkin fysiikan vielä ratkaisemattomaan probleemaan. Viittaan tässä hiukkasfyysikoihin, jotka eivät ole onnistuneet selittämään, mistä perushiukkasten (esim. elektronin ja protonin) lepoenergia, varaus tai magneettinen momentti voitaisiin laskea. He eivät kuitenkaan halua keskustella esittämästäni epälineaaristen dynaamisten systeemien universaalista ominaisuudesta, eli periodin kahdentumisesta, joka antaisi ensimmäisen kerran viitteitä näiden ominaisuuksien alkuperästä ja suhteesta luonnonvakioihin. En ota tätä esille siksi, että tästä alettaisiin keskustella LFS:n sivuilla, mutta tulipahan tämäkin näkökulma mieleeni lukiessani viestiäsi.

Hyvää Pääsiäistä!

t Ari

11.4.2007 Veikko Salovaara

Parahin Heikki Mäntylä

Luin vasta äsken sinun ja Tyrkön ajatukset Niiniluodon esitelmästä 20.3.. Niihin on helppo yhtyä. Kirjoitin itse heti esitelmän jälkeen Niiniluodolle henkilökohtaisen kirjeen. Minulla on ollut tapana aina silloin tällöin kirjoittaa hänelle. Olen aiemmin myös aina tavatessamme kysynyt häneltä: "Vieläkö olet sitä mieltä, että filosofia on tiedettä?" Hän on aina uskonut sen olevan.

Arvostan Niiniluotoa; hänen lukeneisuuttaan ja ajattelunsa terää. Olen tottunut pitämään häntä tiedemiehen roolia tavoittelevana analyttisen filosofian harjoittajana. Siinä roolissa hän varmaan onkin kovan luokan tiedemies. Minulle filosofia on kuitenkin paljon enemmän, kuin vain tieteellistä analyysiä. Se on minätietoisien ihmisen karakteristisin piirre – metafilosofiaa – hänen pohtiessa eksistenssiään. Ja eksistenssihän on paljon muutakin kuin vain tiedettä – mitä se tiede sitten mahtaakaan olla.

Olen tässä vähän kiireissäni, joten heitän vain jonkin hajanaisen ajatuksen. Pistän liitteeksi Niiniluodolle 21.3. lähettämäni kirjeen, sen henkilökohtaisuudesta huolimatta. Käsittele sitä tältä pohjalta. En oikein ulotu nyt LFS:n palstoille asti, mutta sinulle minä haluan joka tapauksessa jotain sanoa, arvostanhan sinun mielipiteitäsi oikein kovasti.

Ihminen on elimellinen osallinen ns. elosysteemissä ja koko meitä ympäröivästä todellisuudesta. Tämän takia ihmiseksi tuleminen ja ihmisenä elämisen perusehto on eksistenssin filosofointi. Me emme enää saisi yrittää heittäytyä paratiisin asukkaiksi ja viettien sekä vaistojen automaattiohjaukseen. Me olemme tietoisia, tahtovia ja vastuullisia osallisia elosysteemissämme.

Tämän takia filosofia ja tiede ylipäättään, joka asettuu ulkopuolisen objektiivisuutta tavoittelevan tarkkailija asemaan ympäröivän todellisuuden suhteen, on torso. Antiikin viisaat olivat tämän kaltaisen ontologian hyväntahtoisia ja uteliaita harrastajia, mutta sitten modernin ja valistuksen ihminen ryhtyi kiihtyvällä vauhdilla käyttämään keräämäänsä tietoa ja sen avulla valmistamaansa välineistöä, ympäröivän maailmansa ennustamiseen, manipulointiin, hyväksikäyttöön, riistämiseen, tuhoamiseen ...

Mielifilosofini Emmanuel Levinas – eettisen eksistenssifilosofian (fenomenologiaa) miehiä – sanookin, että ensimmäinen filosofia ei ole tuo kaiken totalisoiva ontologia. Ensimmäinen filosofia on etiikka. Tietenkin ontologista tietoa tarvitaan, mutta sen soveltamisen kriteerit tulevat etiikasta. Elämään osallistuminen on eettinen haaste perimmältään.

Maailmamme ja todellisuutemme on itse asiassa vuorovaikutusjärjestelmä ja rakentuu kohtaamisista. Evoluutiossa mukaan ovat valikoituneet ja edelleen valikoituvat vain ne lajit ja niiden yksilöt, jotka sopeutuvat riittävän hyvin elosysteemin ehtoihin. Hyvä elämä on hyviä kohtaamisia. Muut elosysteemin homeostaasi hylkää. Tämä on sitä luonnonvalintaa, joka koskee myös ihmistä. Tämä on sitä teleologiaa, johon minä sitoudun.

Eettinen oivallus syntyy kohdatun toisen kasvojen edessä. Tämä on mystinen momentti. Siinä heijastuu Levinasin juutalais-kristillinen tausta. Se on hänen fenomenologiansa ydin. Minä olen täysin vastuussa tuosta toisesta – vuorisaarnaa?! Tätä ei Niiniluoto oikein hyväksynyt joitakin vuosia sitten asiasta puhuessamme. Hänen mielestään minun lähimmäisenrakkauteni ehtona on se, että toinen toimii samalla tavalla. Lähimmäisyys on kaupankäyntiä, se on symmetrian ehtojen alaista.

No, me näemme päivittäin mihin symmetriavaatimus johtaa ihmistä; kateutta, vihamieltä, verikostoa ... Tietenkin meitä hieman arveluttaa heittäytyminen altruistiseen lähimmäisyyteen. Ja kun sen pitäisi ulottua ihmisen lisäksi kaikkeen elosysteemisessä todellisuudessamme – kaikkia entiteettejä myöden.

Olen kuitenkin mielestäni hoksannut sellaisen näkökulman, joka on lähes tieteellinen. Meidän eksistenssimme täällä maapallolla perustuu siihen vapaaseen energiaan - jokapäiväiseen leipään - jonka aurinkomme meille lähettää ja jota sitten tarjoillaan ravintoketjussa. Osallisuus ravintoketjussa on symbioottine ja velvoittava suhde. Se on tätä ainakin niille, jotka tulkitsevat evoluution sopeutumisprosessina. Niillä on oma mielensä, jotka näkevät elämän ja evoluution kaikkien sotana kaikkia vastaan – tai ainakin voittajien pelinä, jossa hävinneet ovat syyllisiä.

Tällainen levinäsilainen eettinen eksistenssifilosofia on minun filosofiaani. On aivan selvää että se filosofiana ei täytä analyttisen tieteellisen filosofian kriteereitä. Tämän vuoksi olenkin taipuvainen väittämään, että oikea filosofia – metafilosofia - joka koskee koko todellisuutta ja eksistenssiä siinä, ei ole tiedettä. Ei ainakaan, jos tieteeltä edellytetään positivistisen luonnontieteen paradigmaa hyvien perustelujen etsinnässä tosi uskomuksille.

Tällaista sain tässä aikaan kiireen hengittäessä niskaan. YSTÄVYYDELLÄ JA KAIKKE HYVÄÄ TOIVOTTAEN

Veikko Salovaara
21.3.2007

Arvoisa herra rehtori - parahin Ilkka Niiniluoto

Kiitos eilisestä (20.3.) hienosta ja mielenkiintoisesta esitelmästäsi Luonnonfilosofian seuran illassa. Olit vakuuttava. Kyllä filosofiaa todella voidaan pitää myös tieteellisenä.

Haluan kuitenkin todeta minätietoisien ihmisen, joka havaitsee vartuessaan olevansa ihan yksin 'maailmankaikkeutensa' keskipisteessä. Kaikki muut ja muu on tuossa taikka tuolla ympärillä. Kaikki ovat toisia, vieraita.

Tämä ihminen pohtii eksistenssiään ja sen ehtoja; myös hyvän ja pahan, oikean ja väärän ym. kysymyksiä. Pidän tätä pohdintaa perusfilosofiana (metafilosofiana) – eksistenssifilosofiana. Ihmisyyden synty ja kehittyminen siinä. Se on ihmisyyden ydin. Tieteellisellä filosofialla on em. kassa tietenkin yhteinenkin alue, mutta molemmilla on tämän lisäksi omat erityiset alueensa (vain osittainen peitto).

Pyydän kovasti anteeksi, että alan taas saarnata. Minä olen tällainen. Haluan puhua arvostamilleni ihmisille omista ajatuksistani. Toivon että vastaanottaja jaksaa edes vähän kuunnella. Vastauksia en ole tottunut saamaan, joten en niitä odotakaan. Minäkin olen yksin.

Tuo ihmisen aikakäsitys, josta me eilen vaihdoimme muutaman sanan, se on mielenkiintoinen. Kuvittelen olevani jonkinlainen tulevaisuuden tutkija. Siksi pidän tuota tulevaisuuteen suuntautuvaa intentionaalista ajan osaa tärkeänä. Tulevaisuutta voidaan tietenkin tehdä vain tänään, mutta tämän päivän toimien tavoitteiden suuntamerkin olisi oltava jossain tulevaisuushorisontissa – muutenhan me ajaudumme tulevaisuuteen, pahimmassa tapauksessa selkällä edellä. Tämä tulevaisuusorientaatio vaatii pohdintaa tavoitteisiin liittyvästä hyvästä ja pahasta, oikeasta ja väärästä. Ongelma on siten syvimmiltään eettinen.

Pelkkiin keinoihin keskittyvä tulevaisuuden tutkimus, kutsun sitä teknofuturologiaksi, tuntuu olevan sääntönä. Olen yrittänyt yllyttää ensin pohtimaan hyvän ja oikean tulevaisuudenkuvan, hyvän elämän, sisältöjä ja sen edustamaa etiikkaa. Olen kutsunut tätä psykofuturologiaksi – matkin psykohistoriaa. Ei ole ilmennyt innostusta. Tieteen ja teknologian, välineiden, kehitys kiinnostaa ja psykologinen lähestymistapa – ihmisyhteisöjen yhteinen eetos - tuntuu kovin vieraalta ja vaikealta. Ihmisen osaksi tahtoo jäädä sopeutuminen tekniseen kehitykseen. Tänään mahdolliseksi keksitty on huomenna välttämättömyys, muutenhan ei business vedä ja

teemme syntiä.

Minusta tuntuu että ns. valtaa pitävät käytännön miehet olettavat jokaisella olevan oma käsityksensä hyvästä ja oikeasta ja se saa riittää. Tulevaisuutta koskeva päätöksenteko on luovutettu markkinavoimille. Ne kyllä tekevät vaikealta ja mahdottomaltakin tuntuvan tulevaisuusstrategioiden optimoinnin meidän ihmisten puolesta. Suuret systeemiset kokonaisuudet eivät alistu matematisoitaviksi, joten kapitalististen markkinajumalien on annettava päättää.

Olen tieteellisen ja historiallisen filosofian kohdalla auttamaton maallikko. Huono muistikin huuhtoo mielestä tuota pikaa luetun ja jotenkin ymmärretyn. Minusta kuitenkin tuntuu että Husserlin fenomenologia oli käännteentekevä. Elämään osallistuva ja elämää kokeva ihminen siirtyi ulkopuolisen objektiivisen tarkkailijan tieteellisestä roolistaan keskelle elämän tapahtumia. Husserl oli tietenkin vielä tieteensä vanki ja pyrki tekemään ankaraa tiedettä. Hän tahtoi olla yhteisössään hyväksytty tieteellinen filosofi. Hänen oppilaansa Heidegger oli jo sitten selvästi eksistenssifilosofi – siis metafilosofian harjoittaja. Ja kolmantena pyöränä oli Levinas. Hän pyrki irrottautumaan kokonaan totalisoivasta ympäristön tiedollisesta haltuun ottamisesta (joka johti ajan mittaan ennustamiseen, hyväksikäyttöön ja alistamiseen - ihan hybrikseen asti). Levinas julisti etiikan ensimmäiseksi filosofiaksi.

Ymmärrän hyvin ettet voi hyväksyä Levinasin juutalais-kristilliseen mystiikkaan jopa ihan vuorisaarnaankin) viittaavaa kohdatun toisen dominoimaa eetosta. Minullekin on tämä hyppäys vaikea, vaikkakin mieleinen – jos se vain osoittautuisi mahdolliseksi. Minä kuitenkin ajattelen ilman mystiikkaa karkeasti näin:

- Maailma ja elämä on vuorovaikutusjärjestelmä. Se rakentuu kohtaamisista. Hyvä elämä on hyviä kohtaamisia.
- Mitä tämä hyvä sitten on ja tarkoittaa?
- Maapallon elosysteemi saa tarvitsemansa vapaan energian auringosta. Jokainen elollinen saa osansa (jokapäiväisen leipänsä) ns. ravintoketjusta, joka välittää kaikille auringon energian.
- Ravintoketju on itse asiassa symbioottinen järjestelmä, johon jokaisen evoluutiossa makeaan hyväksytyyn lajiin ja sen edustajan on ollut pakko oppia sopeutumaan niin, että systeemi on säilyy.
- Evoluutio on koko ajan käynnissä, eikä täydellinen harmonia koskaan täysin toteudu. Evoluution dynamiikka on tässä.
- Tämän elosysteemin ymmärtäminen antaa kriteerit hyvän ja oikean eksistenssin vaatimusten, eetoksen, lähestymiseen. Se ei anna koskaan lopullista ja absoluuttista eetosta. Hyvä on aina määriteltävä pahan ja oikea väärän avulla.

En mielestäni tarvitse edellä esittämässäni levinasilaista mystistä hyppäystä. Pääsen silti elosysteemin kohdattujen toisten kunnioittamisen etiikkaan. Samalla ravintoketju antaa myös konkreettisia mahdollisuuksia, kun pohditaan mitä hyvä ja oikea elämä olisi ihan käytännössä.

Asia ei tietenkään ole yksiselitteinen. Joku haluaa korostaa elosysteemiin sopeutumisen evoluutiota aggressiivisen voittajan kannalta. Se on ymmärrettävää, mutta vähintään yhtä epäuskottavaa kuin sekin, että elosysteemin osallisuus on hyvää tai suorastaa rakastavaa ja vastuuseen velvoittavaa lähimmäisyyttä. Minun on kyllä myönnettävä, että jälkimmäinen miellyttää minua enemmän.

Elosysteemissä syödään ja tullaan syödyiksi, se kai on tosiasia. Ehkä minätietoisien ihmislajin evolutiivisen haasteen ydin on juuri tässä. Elämään täytyy suostua sen rajuudesta huolimatta. Tiede ei tietenkään halua kuulla puhuttavankaan tällaisesta teleologiasta, sehän on allerginen tälle sanalle. Se taitaa haluta, että kaikkea luonnon säännönmukaisuutta pidetään sattuman leikkinä. Oikea eksistenssifilosofia ei ilmeisestikään ole tieteellistä filosofiaa, se on metafilosofiaa. Ja hyvä näin!

Tällaisen saarnan sain tällä kertaa aikaiseksi. Toivon että saat lukaistuksi juttuni, mutta en voi toivoa että uskosi muuttuisi. Meillä on jokaisella metafilosofian ja filosofiankin alueella omat hyvin perustellut tosi uskomuksemme. Hyvät perustelut ovat tietenkin metafilosofiassa persoonallisen vapauden aluetta. Tieteellisessä filosofiassa tiedeyhteisön paradigmaattiset säännöt ovat sitten yksilöä suuremmat.

Kaikkea hyvää toivottaen
Veikko Salovaara

4.5.2007 Heikki Mäntylä

Hyvä Veikko,
Tietokoneeni on ollut remontissa. Se ei yllättäen suostunut ottamaan yhteyksiä internetiin tai lähettämään sähköposteja. Tänä 'supernopeana' aikakautena remontti kesti yli kolme viikkoa (takuukorjaus!), eikä tämä masiina vielääkään tunnu olevan ihan kunnossa. (mm. Virustorjuntaohjelma Norman ei suostu päivittymään automaattisesti kuten se sentään teki ennen korjausta.)

Kun avasin nyt koneeni löysin Sinun viestisi 11.4.07!! Kiitokset siitä. Vastaamattomuuteni siis johtuu koneestani eikä kiinnostuksen puutteesta. Kiitos myös luottamuksestasi lähettäessäsi kopion kirjeestäsi Niiniluodolle. Tekee mieleni hiukan pohtia sitäkin ja sanomasi syvyyttä enenen kuin rohkenen kommentoida.

Kevätterveisin
Heikki Mäntylä

PS.

En oikein ole ihastunut tähän meidän uuteen keskusteluupalstaamme internetin kotisivulla. Tuntuu vieraalta. Lienee vain vanhoillisuuttani, mutta luulen kyllä käyttäväni jatkossa pääasiassa e-mailia, koska koen, että viesteilläni on tällöin selkeämpi vastaanottaja. Sama

5.5.2007 Heikki Mäntylä

Hyvä Veikko,
Luin uudelleen kirjeesi läpi. Muistanet, että kävimme kauan sitten (vuosia sitten?) lyhyehkön kahdenkeskisen kirjeenvaihdon olemassaolon ehdoista ja oikeutuksesta. (Koetin

löytää kirjeet arkistoistani, mutta epäonnistuin.) Pääpirteissä olimme muistini mukaan samoilla linjoilla. En kuitenkaan pystynyt omaksumaan ehdotonta kantaasi omasta olemassaolon oikeutuksesta ”vain toisen kasvojen edessä” ja ”vain toista varten”. Ihmettelin muistaakseni silloin, mitä varten ne ”toiset” sitten ovat olemassa, vaikka ymmärränkin ajatukseesi sisältyvän vastavuoroisuuden periaatteen. Vuorisaarnan periaatteeseen kuitenkin uskon vahvasti hyvänä käytännön toiminnan ohjenuorana.

Olen kanssasi samaa mieltä homeostaasista ja sen välttämättömyydestä. Ekosysteemissä täytyy vallita tasapaino. Se ei kuitenkaan ole staattisuutta vaan dynaamista, jossa tapahtuu heilahteluja sekä mikro- että makrotasolla kaiken aikaa. Staattisuus olisi yhtä kuin entropian kasvu äärettömäksi. Tarvitaan siis poikkeamia. Niitäkin on mielestäni pakko olla sekä hyvään että pahaan suuntaan. Hyväähän ei voi olla ilman paha. Kuinka suuret poikkeamat sitten olisivat suotavia tai sallittuja, siihen on vaikea tai luultavasti meidän järjellämme mahdotonta löytää vastausta.

Pelkästään riistoon ja toisten hyväksikäyttöön perustuva evolutiivinen kilpailu ei varmaan ole järkevää. Toisaalta pelkkä toisen posken kääntäminen ei myöskään tunnu kaikissa tilanteissa fiksulta. Siis, jossain kulkenee oikea keskitie. Vapaata energiaa riittää kaikille, sekä ihmisille että muulle luomakunnalle, siitä pitää aurinkomme toistaiseksi huolta. Kyse on siitä miten energian käyttö jakautuu ”oikeudenmukaisesti”. Tämän ajatuksen olet tuonut esiin varsin selkeästi kirjeessäsi Niiniluodolle, sen loppukappaleissa. Yhdyn näkemykseesi.

Millaisia heilahteluja joudumme jatkossa sietämään, on vain arvattavissa. Vaikka kuulutkin ns. tulevaisuuden tutkijoihin, rohkenen kuitenkin, kun ystäviä olemme, hiukan kritisoida koko termiä. Tulevaisuudesta puhuessamme tulisi mielestäni käyttää mieluummin sanaa arviointi, ennustaminen, ennakointi, tms. ”Tutkimus” antaa väärän kuvan. Ymmärrän, että tämä termi antaa sille enemmän painoarvoa ja uskottavuutta. Syyllistyväthän esim. fyysikotkin jatkuvasti samantapaiseen uskottavuutta lisäävään kielenkäyttöön kertoessaan ”löytäneensä” uuden hiukkasen tai pimeän energian, vaikka kyseessä on vain vallitsevaan teoriaan perustuva ”arvelu”. Tulevaisuudesta voimme myös tehdä erilaisia arveluita. Voimme arvioida ilmaston muuttuvan jollain aikavälillä joko ihmisen aiheuttamana tai muista syistä. Arvelumme perustuvat aina nykytietoon (Tieteessä: tutkimuksiin ja mittauksiin, Maallikoilla: MuTu-menetelmään) Sellaiset arviot eivät kuitenkaan ole (mielestäni) aivan samanlaista tutkimusta kuin menneeseen ja nykyhetkeen kohdistuvat.

Niin tai näin, tutkittuihin tai arvattuihin muutoksiin on sopeuduttava sekä sosiaalisella että luonnon tasolla. Niihin olisi tietysti myös hyvä varautua tehtyjen ennusteiden pohjalta. Nykyinen vallan totaalinen delegointi ns. markkinavoimille tekee tämän kuitenkin varsin vaikeaksi – ellei lähes mahdottomaksi. Puheet ja toimenpiteet ovat poliittisellakin tasolla täydellisessä ristiriidassa. Yksittäisen ihmisen kannalta tämä on ärsyttävää ja luo jopa toivottomuutta tai ainakin välinpitämättömyyttä. Mitäpä minä tälle mahdan, kun makropäätökset ovat mitä ovat!! Eräästä asiasta olen kuitenkin varma. Jos ekosysteemissä jokin laji osoittautuu sopeutumattomaksi yhteiseloön – se häviää. Luonto pitää siitä huolen. Tällä hetkellä alkaa näyttää yhä ilmeisemmältä, että tämän häirikkölajin nimi on Homo Sapiens, joka on osoittautumassa nimensä vastakohtaksi ja ehkä siten ansaitseekin synkän tulevaisuutensa. Alati kiihtyvä kulutuksen kasvu ja sen ihannoiti johtaa väistämättä katastrofiin – siihen ei tarvita kovin kummoista ennustajan kykyä. Optimisti, jollainen itsekin uskon olevani, voi kuitenkin kuvitella, ettei tuho ole tämänkään lajin osalta täydellinen, vaan ehkäpä jäljelle jää siemen uuteen ja parempaa yritykseen. Kaikenlaisia hävityksiä

vedenpaisumuksineen kerrotaan ennenkin tapahtuneen. Joku on niistä selvinnyt!

Optimismiin on siis täysi syy. Kyse on vain millaisen notkahduksen kautta päädytään taas jonkinlaiseen homeostaasiin muun luonnon kanssa. Se jää tulevien sukupolvien nähtäväksi. Meidän lapsemme ja lapsenlapsemme kerkiävät valitettavasti ehkä kokea nykyisen railakkaan elämänmenon synkemmän puolen, josta ehkä lopulta viisastuvat. Vaikka olen joskus havaitsevinani häivähdyksenomaisia merkkejä muuttuvista asenteista nuorien joukossa, nykyiset valtarakenteet ovat kuitenkin niin vankat, etten usko muutokseen aivan rauhanomaisesti. Pohjalla on käytävä ennen kuin mullan alta versoaa uusia kukkasiasia, jotka osaavat elää yhteiseloja muun luonnon kanssa.

Hieman mollivoittoisin tunnelmin mutta kevätvaloisin terveisin
Heikki Mäntylä

6.5.2007 Veikko Salovaara

Hyvä Heikki

Heikki, sinun ajatuksiasi on hyvä ja helppo seurata. Ja kaikenlisäksi niihin on helppo yhtyä. On tosi hieno juttu, että sait koneesi kuntoon ja vastaat minulle. Arvostan sitä suuresti. Ilahdun!

Käyn tekstiäsi läpi järjestyksessä. Liitän siihen joitakin mietteitä, vaikka yhtä hyvin voisin vain yksinkertaisesti todeta: veli todistaa hyvin.

Olemassaolon oikeutuksen ehdoksi asetettu ”olla olemassa toista varten”, on tietenkin maksimi. Se on ideaalikuva ja tulevaisuushorisonttiin sijoitettu utopia. Siinä elosysteemin symbioosi on täysin omaksuttu ja toteutunut. Sitä voisi ajatella vaikkapa paluuna myyttiseen alkukotiin nyt tietoisena ja vastuumme täydellisesti kohdanneena.

Ajattelen elämää vuorovaikutusjärjestelmänä joka rakentuu kohtaamisista. Synnymme genomimme sisältämä mahdollisuuksien kirjasto matkaeväänämme. Meemit ja muu mystiikka sitten kaupan päälle. Se mitä meistä sitten kehittyy on kiinni siitä, miten ja millä mielellä me nuo toiset kohtaamme – ihmiset ja luonnon entiteetit. Itse asiassa kohtaamisiin liittyvä reaktiomme ja tallettamamme elämänkokemus ovat se pääsylippu, jolla me pääsemme evoluutiossa jatkoon, valittujen sopeutujien joukkoon. Mielestäni voidaan todella sanoa: minulla on oikeus olemassaolooni vain, jos olen olemassa noita kohtaamiani varten – liityn riittävän oikealla tavalla homeostaasin vartioimaan symbioosiin.

Tietenkin me nyt olemme vielä matkalla ja kaukana. Me ehdollistamme rakkautemme toiseen vastarakkauten vaatimuksella. Tai me peräti myymme rakkauttamme rahasta. Meidän rakkautemme on nyt kauppatavaraa. Taidamme uskoa, että voimme saavuttaa rakkauden optimin markkinoiden näkymättömän käden tarjoilemana. Me pakenemme eettistä vastuutamme ja ihmisyttämme markkinasysteemin selän taakse yrittäen unohtaa että se on vain meidän rakentamamme väline. Ajatellaan vaikkapa Vuorisaarnan etiikkaa. Siinä vihamiestäkin pitäisi rakastaa. Vuorisaarna taitaakin puhua maan päälle laskeutuneesta taivasten valtakunnasta, joka on toteutunut nyt myös maan päällä. Lähimmäisen rakkaus on vaativa tiedostamisen, tahdon ja vastuun laji – poloiselle ihmiselle.

Homeostaasi on ihan keskeisimpiä näkökulmia, kun evoluutiota yritetään ymmärtää. Aivan oikein, systeemi ja sen evoluutio pysähtyy jos tasapaino ja harmonia saavutetaan pysyvästi. Siinä taitavat ulottuvuudet (tila, aika yms.) romahtaa kasaan, kun liike loppuu ikuisuus alkaa. Dynamiikka vaatii aina liikettä ylläpitävät poikkeamat. Olemme hirmuisen pitkällä matkalla kohti utopiaamme, joka on aina tulevaisuushorisontissa ja siis vain tähtäyspisteenä. Emme osaa tehdä siitä kuvaustakaan, me vain uumoilemme siitä. Suuressa kirjassakin kerrotaan, että ihminen sai paratiisista karkottamisen yhteydessä minätietoisuutensa haasteena sekä hintana tehtäväkseen koko ajan pohtia hyvän ja pahan ongelmaa. Hyvä voidaan yrittää määritellä vain pahan avulla, vice versa. Kaikki on suhteellista.

Evoluutio ei todellakaan ole pelkkä voittajien palkitsemistapahtuma. Ennen kaikkea sopeutujat palkitaan. Tietoinen ihminen kaipaa oikeudenmukaisuutta ja tasapuolisuutta yrittäessään sosiaalistua toisiin ihmisiin. Tietenkin me olemme luonnonkin kohdalla saman sosiaalistumisen velkaa. Elämä on merkillisen haasteellinen systeemi. Siinä syödään ja tullaan syödyksi – harmoniaa tavoitellen. Syömisen loppuessa fyysinen eksistenssikin loppuu. Ja jos minä syömällä selviän jatkoon, syömäni kuitenkin loppuu. Todellinen eettinen paradoksi. Se kaiketi on johtanut ajatukseen voittajien evoluutiosta. Se ei minua tyydytä.

Tulevaisuuden tutkimus on todella minustakin korskea sana. Olen pitänyt tapanani kiusata kollegojani väittämällä, ettei se ole tiedettä. Niiniluodoltakin minä aina väliin kysyn, onko filosofia hänestä vielä tiedettä? Kohtaamisten maailmassahan ensimmäinen filosofia on etiikkaa.

Minun fiksaationi on se, että katson tulevaisuuden tutkimuksen alkavan ns. psykofuturologialla. Kyse on tietoisesta tahdosta ja siihen kytkeytyvästä vastuusta. Kyse on etiikasta, kyse on hyvästä – pahasta, oikeasta – väärästä, oikeudenmukaisuudesta, tasapuolisuudesta ... Välineet tulevat sitten teknofuturologiassa, kun tahto on syntynyt ja vastuu kohdattu. Tietenkin me tarvitsemme ”perustutkimusta”. Meidän täytyy yrittää oppia ymmärtämään, miten tämä meidän maailmamme toimii. Yritämme ennustaa, vaikuttaa, kehittää – manipuloida ja hyväksikäyttääkin. Mutta vastuulliset valinnat ovat aina eettisiä haasteita. Niillä me lunastamme oikeutemme eksistenssiin, tai menetämme sen.

Tietenkin meillä alkaa nyt olla jo paljon tietoa luonnon prosesseista ja me pystymme niiden jatkuvuutta jotenkin ennustamaan – jos ei yllättäviä maanjäristyksiä, tulivuoren purkauksia tai auringonpilkkuja taikka suuria meteoreja yms. ilmaannu. Mutta ihmisen käyttäytymisen ennustaminen on lähes mahdotonta. Olemme kokeilleet vaikka minkälaisia sosiaalistumisen järjestelmiä ja niiden totalitarismeja pakkoineen ja petoksineen, mutta aina olemme epäonnistuneet. Demokratiammekin taitaa paljolti olla vain metafora. Ihminen yllättää aina. Itse uskon, ettemme koskaan opi/kykene hallitsemaan täysin tätä ihmistä. Hänen on opittava hallitsemaan itse itseään. Tietenkin jotkut uneksivat kyborgisoidusta tai peräti robotilla korvatusta ihmisestä (transhumanismit ja mitä ne nyt ovatkaan). Tämä on todellisuuspakoa systeemien selän taakse tämäkin.

Viittaat markkinavoimiin. Niihin todella nyt vedotaan ja paetaan samalla todellisuutta. Ihmisen suuri evoluutioetu, työnjaon ja erikoistumisen tuoman emergenssin mahdollisuus. Se edellyttää kyllä markkinoita. Niillä kunkin tulisi saada tarpeittensa mukaan, tehtyään työtä parhaansa antaen kykyjensä mukaan. Pääoman etuun kytketty nykymarkkinatalous ei tähän kykene. Se ei edes pyri tähän. Se luo epäoikeudenmukaisuuden ja tasapuolisuuden puutteen

tunnelmat. Hyvän ja hyvin toimivan yhteiskunnan vaatimaa sosiaalista pääomaa ei näillä ehdoilla synny. Voittajat palkitaan ja hävinneet ovat syyllisiä. Sosiaalistuminen epäonnistuu sekä ihmisten sosiaalistumisen että luonnon kanssa sosiaalistumisen kohdalla.

Puhut optimismista. Minäkin olen tavannut sanoa luottavani ihmiseen. Sanoin kerran sen von Wrightillekin moittien samalla hänen pessimismiään. Hän kysyi tuomitsenko hänet. Vastasin että hän tuomitsee itse itsensä luopuessaan toivosta. Olen kyllä itsekkin nykyään aika pessimistinen. Päädyimme Vasaman Ekin kanssa – Eki on minun kaveri – kantapään kautta oppimisen skenaarioon. Homo sapiens on kyllä sapiens, mutta niin kovapäinen.

Asiaan liittyy tietenkin tuo aikaperspektiivi. Ihminen syntyy ja kehittyy historiassaan, mutta hänen tahtonsa syntyy tulevaisuuden intentioista ja niiden ohjaamassa nykyhetken toiminnassa. Tämän päivän ihminen taitaa yrittää paeta vastuutaan lyhentämällä intentioittensa aikajännettä. Puhutaan kvarttaalitaloudesta. Tulevaisuus on globaalissa maailmankylässä niin hämärä ja hämärämiesten hallussa, ettei siitä uskalla puhua. Uskaltaako edes ajatella? Paras on keskittyä tämän illan tai seuraavan viikonvaihteen elämyksiin ja orgasmeihin. Tulevien sukupolvien asema on todella huono. Ihmislaji ei näyttäisi välittävän edes lajin säilymisestä, kuten eläinkunnassa muuten on tapana.

No, aurinko paistaa ja toivoa on aina jos vain uskoa ja uskallusta riittää. Pessimismi on sekoin pakoa todellisuuden dialektisestä evoluutiojuoksusta.

Kaikkea hyvää Heikki sinulle

Ps. En minäkään ole edes hyvän päivän tuttu LFS:n keskustelupalstan kanssa. Taitaa jäädä minulta väliin